

Aanvankelijk Technisch Lezen in groep 2 en 3

Sterre de Heiden, De Springplank
Karen Kleijn, Bavinckschool

The background image shows a scientist in a white lab coat and safety goggles, working in a laboratory. The scene is overlaid with a blue-tinted digital interface featuring various scientific symbols like a molecular structure, a clock face, and a test tube rack. A pipette is shown dispensing a drop of purple liquid into one of the test tubes.

"Het effectief
inzetten van de
leestijd, zodat
alle leerlingen
ook echt aan
het lezen zijn, is
heel belangrijk."

The page features several large, light pink hexagons scattered across the white background. One hexagon is in the top left, another in the top right, a third in the middle right, and a fourth in the bottom left. A small red rectangle is located at the bottom center of the page.

Samenvatting

Bij dit onderzoek hebben we met de literatuur als basis gekeken naar goed aanvankelijk leesonderwijs bij de kleuters en in groep 3. Vervolgens hebben we die basisbeginselen voorgelegd aan leerkrachten op scholen die aantoonbaar goed aanvankelijk leesonderwijs geven en die qua populatie vergelijkbaar zijn met de vraagschool. Op basis van de antwoorden hebben we aanbevelingen gedaan voor de vraagschool ter verbetering van het leesonderwijs.

Inhoudsopgave

Ontwerpzet.....	4
Aanleiding en doel van onderzoek.....	4
• Aanleiding.....	4
• Doel.....	4
Onderzoeksvragen en aanpak.....	4
• Theoretische deelvragen.....	4
• Praktische deelvragen.....	4
• Aanpak.....	4
Uitwerking onderzoek.....	5
Theoretisch onderzoek.....	5
• Leesonderwijs groep 2.....	5
• Leesonderwijs groep 3.....	6
Theoretisch onderzoek.....	7
Conclusie en aanbevelingen.....	9
Conclusie.....	9
Aanbevelingen groep 2.....	9
Aanbevelingen groep 3.....	9
Toekomst.....	9
Literatuurlijst.....	10

Bijlage 1: vragenlijst kleuters

Bijlage 2: vragenlijst groep 3

Onderzoeksopzet

Wanneer kleuters naar school gaan, zijn ze vaak heel enthousiast bij het idee dat ze gaan leren lezen en schrijven. In groep 1 en 2 wordt daar natuurlijk ook wel een begin mee gemaakt, maar meestal niet op de manier die ze verwachten. Dat komt pas in groep 3. Door kinderen zelf, maar ook in de maatschappij, wordt groep 3 gezien als een heel bijzonder schooljaar, omdat je dan in vrij korte tijd één van de belangrijkste vaardigheden leert die je ooit op school zal leren: je leert lezen (Vernooy & Eskes, 2017).

Aanleiding en doel van onderzoek

• Aanleiding

Dat het leren lezen in groep 3 zo snel gaat, komt deels door een goede voorbereiding in de kleuterklas en deels door het gebruik van een zeer systematische leesmethode. De meeste scholen werken met de methode Veilig Leren Lezen en een deel werkt met Lijn 3. Beide methodes zijn erg vergelijkbaar in systematische en thematische aanpak. Toch worstelen scholen regelmatig met hun technisch leesonderwijs. Op sommige scholen gaat het in groep 3 wel goed, maar wordt er in latere jaren geworsteld met het lezen van moeilijkere teksten, of het maken van meer tempo. En op andere scholen loopt het in groep 3 niet helemaal soepel.

Een school waar het in groep 3 niet helemaal soepel loopt, kwam naar het ResearchLab toe met een vraag. De methode, Veilig Leren Lezen in hun geval, werd goed gevolgd, de tussentoetsen van de methode werden goed gemaakt, maar op het moment dat in januari de CITO-toets van het Leerling Volg Systeem (LVS) moest worden afgenomen, waren nog niet alle letters aangeleerd. Het gevolg was dat de leerlingen vaak slecht scoorden op deze toets. Ook eind groep 3 werd dat niveau vaak nog niet gehaald en pas in groep 4 kwam dat dan goed. De school geeft aan dit te laat te vinden, omdat bij alle vakken in groep 4 veel meer gelezen moet worden. Al snel bleek dat deze school daar niet als enige mee worstelde. De leerkracht van groep 3 besprak haar ervaringen bij het leernetwerk en in een facebook-groep met andere leerkrachten van groep 3 en kreeg enorm veel reacties van herkenning. Bij bespreking van deze ervaringen met het schoolbestuur van de SCOH bleek echter dat er ook scholen zijn, die wel consequent goed scores op de M₃- en E₃-toets. En hoewel het zinvol kan zijn om te kijken naar de relevantie van de manier waarop Cito toetst, waren we vanuit het ResearchLab geïnteresseerd om eens te kijken naar scholen die wel de verwachte scores op de Cito M₃ en E₃ behalen. Zijn er verschillen in aanpak aan te wijzen tussen beter en slechter scorende scholen? Kunnen deze verschillen verklaren waarom de ene school veel beter scoort dan de andere? En zijn deze verschillen te gebruiken om aan slechter scorende scholen makkelijk uitvoerbare adviezen te geven om het leesonderwijs te verbeteren? Uiteindelijk gaat het er immers om dat kinderen goed leren lezen.

• Doel

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen wat scholen met goede resultaten op de CITO M₃-toets (Avi (leeskaarten) en DMT (Drie Minuten Toets, rijen losse woorden lezen in 3 minuten)) doen, zodat dit gedeeld kan worden, en scholen met mindere resultaten hier hun voordeel mee kunnen doen.

We gaan hierbij uit van scholen met een vergelijkbare, gemengde populatie. Met een gemengde populatie bedoelen we hier dat de grote meerderheid Nederlands als eerste taal spreekt thuis, maar dat er ook een minderheid is die meertalig is, of thuis geen Nederlands spreekt.

Onderzoeksvragen en aanpak

• Theoretische deelvragen

De theoretische deelvragen die in dit onderzoek beantwoord worden, zijn als volgt:

- 1) Wat kan in groep 2 gedaan worden om het leesonderwijs in groep 3 voor te bereiden?
- 2) Wat is effectief aanvankelijk leesonderwijs in groep 3 volgens de literatuur?

• Praktische deelvragen

De praktische deelvragen die in dit onderzoek beantwoord worden, zijn als volgt:

- 1) Op welke manier wordt het leesonderwijs voorbereid in groep 2 op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?
 - 2) Hoeveel tijd besteden scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen aan het leesonderwijs?
 - 3) Hoe ziet de instructie eruit op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?
 - 4) Welke materialen en (onderdelen van de) methode worden ingezet op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?
 - 5) Op welke wijze worden ouders betrokken bij het leesonderwijs op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?
- Uiteindelijk moet de beantwoording van deze vragen leiden tot aanbevelingen aan de vraagschool ter verbetering van hun aanvankelijk leesonderwijs.

• Aanpak

Uit alle scholen van de SCOH zijn die scholen geselecteerd die een vergelijkbare, gemengde populatie hebben en die goed scoren op de Cito toetsen in groep 3. Op deze 4 scholen hebben we vragenlijsten (zie bijlage 1 en 2) voorgelegd aan de leerkrachten van groep 2 en 3, eventueel alleen aan bouwcoördinatoren. De vragenlijst is gebaseerd op de deelvragen en praktische deelvragen die hierboven geformuleerd zijn en de informatie die in de literatuur gevonden is. Op basis van de analyse van de antwoorden in combinatie met de kennis vanuit de literatuur hebben we een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvragen.

AFBEELDING 1: WERKEN MET DE LETTERDOOS IN SINTERKLAAS-TIJD

Uitwerking onderzoek

Theoretisch onderzoek

• Leesonderwijs groep 2

Wanneer je naar individuele kinderen kijkt, zijn er drie factoren die in groep 2 een voorspellende waarde hebben voor leessucces in groep 3: fonemisch bewustzijn, actieve letterkennis en benoemsnelheid (Van Druenen et al., 2017). Hieronder worden deze punten besproken, waarbij we met de laatste beginnen.

1. Benoemsnelheid

Bij de benoemsnelheid draait het om de snelheid waarmee informatie wordt opgehaald uit het geheugen. Kinderen die hier moeite mee hebben, vallen bijvoorbeeld op door moeite bij het benoemen van kleuren, het opzeggen van een versje, of het noemen van namen van andere kinderen in de klas. Helaas draagt extra oefening niet bij aan een snellere benoemsnelheid. Toch is het als leerkracht van belang eventuele problemen op dit vlak te signaleren. Mochten er ook zwakheden zijn op het gebied van actieve letterkennis en fonemisch bewustzijn, dan betekent dit dat het leren lezen waarschijnlijk meer moeite gaat kosten en dat extra ondersteuning vanaf het begin wenselijk is. Er zou alvast een remediërend programma als Bouw! opgestart kunnen worden.

2. Actieve letterkennis

Bij de actieve letterkennis kijk je naar de hoeveelheid letters die kleuters kunnen herkennen en benoemen. Veel kleuters leren in groep 1 hun eigen naam schrijven en de letters van de eigen naam zijn vaak ook de letters die als eerste benoemd

kunnen worden. In observatiesysteem KIIJK wordt beschreven bij de mijlpaal 6 jaar dat het kind 4 tot 8 letters herkent en benoemt en dat hij/zij de letters uit de eigen naam in andere woorden herkent. Bij mijlpaal 6.6 jaar oud is dit opgelopen naar 5 tot 16 letters. Dit is wat aan de lage kant, aangezien bijvoorbeeld in het Protocol Preventie van Leesproblemen groep 1 en 2 staat dat kinderen aan het eind van groep 2 (en dan zijn ze meestal nog geen 6.6 jaar oud) gemiddeld al zo'n 12 tot 15 letters zouden moeten kennen (Van Druenen et al., 2017).

Een deel van die letterkennis pikken kinderen 'vanzelf' op door voorlezen, of letters die ze her en der in de wereld tegenkomen. Maar daarnaast is het van belang dat er in de kleuterklas een rijk, expliciet en herhaald aanbod van letters is in een betekenisvolle context. Er is daarbij geen duidelijke voorkeur voor de volgorde waarin de letters aan bod komen, maar het is praktisch om juist aandacht te besteden aan de letters die in groep drie het eerst aan bod komen. Zo kunnen de leerlingen een vliegende leesstart maken (Van Druenen et al., 2017).

3. Fonemisch bewustzijn

Het fonemisch bewustzijn is het bewustzijn dat woorden bestaan uit klanken. Een kind kan bijvoorbeeld de beginklank van een woord benoemen en ook auditieve analyse en synthese ('hakken' en 'plakken') horen hierbij. Aan fonemisch bewustzijn werk je niet geïsoleerd, maar in samenhang met letterkennis en fonologisch bewustzijn (op zinsniveau, bijvoorbeeld rijmen, of woorden verdelen in klankgroepen). Waar in groep 1 het fonologisch bewustzijn centraler staat, komt daar in groep 2 de aandacht voor het fonemisch bewustzijn en de aan de klanken gekoppelde letters bij. Een goed ontwikkeld fonemisch bewustzijn werkt lang door; ook in groep 6 is die leerling nog een sterkere lezer dan een leerling met een zwak ontwikkeld fonemisch bewustzijn (Eskes, 2020). Om dit goed aan te leren is veel herhaling nodig en ook voldoende tijd. De onderwijsinspectie geeft aan dat er zo'n 8

uur per week aan taal besteed moet worden in de kleuterklas. Hieronder vallen dan beginnende geletterdheid, mondeling taalvaardigheid en woordenschat. Eskes (2020) geeft aan dat per dag zo'n 15-20 minuten besteed zou moeten worden aan letterkennis en fonologisch en fonemisch bewustzijn. Ook de aandacht die er daarnaast is voor woordenschat heeft invloed op het fonemisch bewustzijn. Niet alleen de betekenis van het woord wordt in het hoofd opgeslagen, maar ook de klankvorm. Hoe meer woorden je kent en zeker hoe meer die qua klank op elkaar lijken, hoe beter je de verschillende klanken moet onderscheiden om te weten welk woord er bedoeld wordt (Van Druenen et al, 2017).

Concluderend kan gezegd worden dat het belang van expliciete aandacht voor letterkennis en fonemisch bewustzijn in de kleuterklas nauwelijks overschat kan worden. Hier moet dagelijks aan gewerkt worden. Daarnaast is het van belang vroegtijdig te signaleren of een leerling hier moeite mee heeft, zodat een gepaste interventie, zoals het preventieprogramma *Bouw!*, op tijd kan worden ingezet. Wanneer leerlingen met een sterk fonemisch bewustzijn en een behoorlijke actieve letterkennis (van 12 -15 letters) naar groep 3 gaan, zijn ze optimaal voorbereid om snel te leren lezen (Kennisrotonde, 2017).

• Leesonderwijs groep 3

Lezen in groep 3

In groep 3 zijn twee periodes in het leesonderwijs te onderscheiden (Eskes, 2020). De eerste periode, de klankzuivere periode, is de eerste helft van het schooljaar. In deze periode worden alle letters (klanken) aangeleerd. De tweede periode, de tweede helft van het schooljaar, staat in het teken van het onderhouden van het geleerde. Kinderen leren nieuwe woordsoorten lezen. Er komen dan ook niet-klankzuivere woorden voor. De aandacht verschuift van het lezen van losse woorden naar het lezen van woorden op tekstniveau. In deze periode moet veel aandacht zijn voor de benoemsnelheid, de directe woordherkenning, de uitbreiding van leesmoelijkheden en vloeiend lezen. Vloeiend lezen bestaat uit drie aspecten, namelijk accuraat, vloeiend en expressief lezen (Blok, Oostdam & Boedemaker, 2012). Om dit te bereiken hebben leerlingen een rolmodel nodig. Het doel van leesonderwijs is uiteindelijk vloeiend leren lezen, waarbij het technisch lezen geautomatiseerd verloopt, zodat meer aandacht naar de inhoud van de tekst kan gaan.

In de eerste periode, bij het aanbieden van letters, blijkt een multisensoriële aanpak te werken (Eskes, 2020). Een goede instructie waarin een letter wordt aangeboden, bevat de volgende aspecten: 1) doel delen, vertellen en laten zien, 2) letterfilmpje laten zien, 3) voordoen hoe de letter klinkt, voelt en eruit ziet, 4) leerlingen actief mee laten doen tijdens begeleid inoefenen, 5) aandacht besteden aan woorden waarin de nieuwe letter te zien of te horen is.

Leerlingen leren woorden lezen door eerst te hakken (analyse, individuele letters verklanken) en te plakken (synthese, die klanken aan elkaar plakken tot een woord) en vervolgens door ze zoemend te lezen (verklanking van de losse letters in elkaar over laten lopen, zodat het woord al bijna meteen te horen is). Dit moet duidelijk gemodeld worden door de leerkracht als rolmodel en consequent toegepast worden. Zodra een leerling

het woord met directe herkenning kan lezen, moet het zoemen losgelaten worden.

Leerkracht

Uit onderzoek van Eskes (2020) blijkt dat de leerkracht voor het grootste deel bepalend is voor de resultaten van de leerlingen in groep 3. De leerkracht heeft namelijk invloed op de kwaliteit van de instructie, de hoeveelheid tijd die aan lezen wordt besteed en de mate waarin en de manier waarop feedback gegeven wordt. Al deze factoren hebben een grote positieve invloed op de leesresultaten. Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat leerkrachten met specialistische kennis significant betere resultaten halen, ongeacht de kenmerken van de leerlingpopulatie.

Een goede leesles

Eskes (2020) beschrijft dat veel leesmethodes een volledig geïntegreerde taalmethode in zich hebben. Daarin is ook aandacht voor spelling en woordenschat. Per week moeten er tenminste 360 minuten besteed worden aan technisch lezen (dus zonder spelling en woordenschat) Als daar spelling bijkomt, moeten het zeker 420 minuten per week zijn. Een goede taal/leesles heeft volgens haar de volgende opbouw:

1. Lesdoel delen
2. Letters herhalen
3. Woorden lezen
4. Tekst lezen
5. Dictee
6. Zelfstandige verwerken
7. Verlengde instructie
8. Afsluiting

Om een leesles goed te laten verlopen, is het van belang om routines toe te passen. In een goede leesles zitten altijd de volgende onderdelen: aanleren nieuwe letter of woordtype, inoefenen van woorden met nieuwe letter of woordtype, inoefenen woorden in teksten en veelvuldig herhalen letterkennis en/of korte woorden. Dit laatste wordt ook wel automatiseren genoemd. Dit moet dagelijks 5-10 minuten gebeuren met eerder aangeboden letters of woordtypen (Eskes, 2020). Dit is een apart onderdeel in de les of wordt buiten de les om aangeboden. Automatiseren moet ook op tekstniveau gedaan worden, door de leerlingen leeskilometers te laten maken. Dit kan op verschillende manieren worden gedaan. Naast de leesles kunnen de volgende activiteiten ingezet worden: automatiseren, duo-lezen, zelfstandig lezen, tutorlezen, leescircuit, mandjeslezen, dagelijks dictee. Deze activiteiten kunnen door leerkrachten zelf gekozen worden en ingezet worden afhankelijk van de ontwikkeling van de leerlingen in verschillende perioden in een jaar.

Leerlingen voelen zich veel competenter als het leesonderwijs vloeiend verloopt (Vernooy, Vollenbroek & Van der Hoogt, 2012). Dat komt ook het leesplezier van kinderen ten goede. Om dat te bereiken moet een leerkracht van groep 3 inzetten op de volgende onderdelen: duidelijke instructie, modeling, samen hardop lezen, herhaald lezen van woorden en teksten en automatisering van korte woorden.

Ontwikkeling volgen en risicolezers

De ontwikkeling van leerlingen moet gedurende het jaar goed gevolgd worden. Daarom is het noodzakelijk om tenminste vier keer per jaar te meten wat het leerniveau van een leerling is (Eskes, 2020). Aan de hand daarvan kan vastgesteld worden of een leerling meer hulp of begeleiding nodig heeft.

Risicolezers zijn leerlingen die dreigen de gestelde doelen niet te halen of die de gestelde doelen niet hebben behaald (Vernooy, 2009). Hierbij is de overdracht van groep 2 naar groep 3 van groot belang. Kinderen die moeite hebben met fonemisch bewustzijn, klank-tekenkoppeling, benoemsnelheid en decoderen, zijn mogelijke risicolezers. Het is van belang dat zij geen achterstand oplopen, dus extra tijd krijgen om de gestelde doelen alsnog te behalen. Zij hebben 60 minuten per week extra leestijd nodig. Er zijn drie kenmerken van een goede interventie voor risicolezers, namelijk (Eskes, 2020): meer instructie door een goed rolmodel, meer tijd voor oefening en meer tijd voor herhaling van de aangeboden leerstof. Interventietrouw is hierbij van groot belang. Om die reden is het goed om de zorg vast te leggen. Een andere mogelijkheid is om risicolezers pre-teaching te geven, zodat zij tijdens de les goed mee kunnen doen.

Praktisch onderzoek

De praktische deelvragen heeft het ResearchLab geprobeerd te beantwoorden via de vragenlijst die we bij 4 scholen hebben uitgezet. Er zijn daarbij twee vragenlijsten gebruikt, een voor de kleuterbouw en een voor groep 3. Bij de kleuters hebben 2 van de 4 scholen de vragenlijst ingevuld, bij groep 3 hebben 3 van de 4 scholen dat gedaan. Daarnaast hebben leerkrachten van de vragende school ook beide vragenlijsten ingevuld om eventuele verschillen in benadering helder te krijgen.

Vragenlijst groep 2

Op welke manier wordt het leesonderwijs voorbereid in groep 2 op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?

Wanneer de leerkrachten gevraagd wordt hoeveel tijd ze in groep 2 besteden aan het stimuleren van fonologisch en fonemisch bewustzijn, vinden ze dat lastig precies aan te geven. In de grote kring besteden de meeste groepen er 2 à 3 keer in de week 15 minuten aan, maar daarnaast wordt dit op sommige scholen ook nog opgepakt in kleine kringen en in het werken met ontwikkelingsmateriaal. Met ontwikkelingsmateriaal wordt in alle kleuterklassen gewerkt, het verschil lijkt er meer in te zitten dat dit bij een school heel bewust systematisch en doelmatig wordt ingezet, terwijl er bij de andere scholen meer vrije keuze is voor de leerlingen. Vanuit de literatuur wordt aangegeven dat er per dag 15 tot 20 minuten besteed zou moeten worden aan het werken aan fonemisch bewustzijn en letterkennis. Alles bij elkaar opgeteld lijken de scholen die de vragenlijst ingevuld hebben daar ook aan te komen.

De invulling van de lessen wordt aangepast aan de thema's waarmee gewerkt wordt. Op de vraagschool komt een deel van de lessen uit de VvE-methode Piramide en wordt er daarnaast gewerkt met een leeskastje beginnende geletterdheid. Fonologisch en fonemisch bewustzijn, maar

ook alfabetisch principe maken hier onderdeel van uit en ieder thema worden er zo'n 6 keer lessen uit gehaald rond die ontwikkelingsgebieden. Op een andere school werken ze met doelen vanuit het leerlingvolgsysteem Inzichtelijk en laten ze de lessen daarop aansluiten. Deze verschillen tussen scholen passen heel erg bij de manier waarop kleuteronderwijs wordt ingericht.

Op alle drie de scholen worden letters aangeboden in de kleuterklas. Op de vraagschool worden er 17 aangeboden, op een andere school 15-20 en op de derde school worden alle letters al aangeboden behalve de x en y. Op de vraagschool worden per thema twee letters aangeboden. Er wordt materiaal bij verzameld (ook vanuit thuis) om aan de letterparaplu te hangen. Daarnaast wordt er een lettercircuit gedaan, waarbij de leerlingen allerlei verwerkingsopdrachten doen met klei, zand, lego, etc. In de week erna werken ze dan ook nog zelfstandig met een werkblad aan de letter. De andere scholen doen dit op een vergelijkbare manier, de ene school verwijst daarnaast nog naar digibordlessen en de andere school kiest ervoor verwerkingsopdrachten aan te bieden, zoals werken met scheerschuim, klei of een werkblad, die de leerlingen zelf kunnen kiezen.

Op de ene school willen ze dat de leerlingen aan het eind van groep 2 ook echt zo'n 15-20 letters kennen. De andere school geeft aan dat Inzichtelijk (hun leerlingvolgsysteem bij de kleuters) aangeeft dat er 19 letters gekend moeten worden, maar dat zij vanaf 15 letters het voldoende vinden. De vraagschool werkt met Kijk! als leerlingvolgsysteem en zoals eerder aangegeven, liggen de eisen aan letterkennis daarin laag. De vraagschool heeft er daarom zelf voor gekozen dat leerlingen eind groep 2 ook 15 letters moeten kennen.

Op twee scholen, waaronder de vraagschool, wordt gewerkt met het preventieprogramma Bouw!. Dit is bedoeld voor leerlingen bij wie dyslexie in de familie voorkomt, of leerlingen die duidelijk uitvallen op letterkennis en fonemisch bewustzijn. Op de vraagschool is eerder al gestart in groep 3 en vorig schooljaar voor het eerst ook in groep 2. Op de andere school is eerder wel gestart met Bouw! bij de kleuters, maar lukt dat nu niet meer, omdat er geen tutor is. Nu starten zij in groep 3.

Vragenlijst groep 3

Hoeveel tijd besteden scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen aan het leesonderwijs?

Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat in groep 3 tenminste 360 minuten per week leesonderwijs zou moeten worden gegeven. De bevroegde leerkrachten hebben aangegeven dit niet te doen. De leerkracht van de vraagschool gaf aan 100 minuten technisch leesonderwijs per week te geven. De andere leerkrachten geven aan 200 tot 300 minuten aan technisch leesonderwijs te besteden. Volgens de theorie zouden alle leerkrachten meer tijd aan het technisch leesonderwijs moeten besteden om de leerresultaten te bevorderen. De vraagschool zit hier duidelijk heel erg aan de lage kant, dus dit is een mogelijke verklaring voor het verschil in resultaten tussen de scholen.

Naast de tijd die wordt besteed aan nieuwe onderdelen, moeten al geleerde letters en woorden onderhouden worden.

Daarom moet dagelijks aandacht besteed worden aan automatiseren. Een leerkracht geeft aan hier geen vaste tijd op het rooster voor te hebben. Twee andere leerkrachten geven aan 10-15 minuten per dag te besteden aan het automatiseren. Dit is iets meer dan de voorgeschreven tijd in de literatuur van 5-10 minuten. De leerkracht van de vraagschool geeft aan 120 minuten per week aan automatiseren te besteden gedurende de hele lesdag en door de leerstof heen geweven. Dit kan verklaren waarom zij zegt minder tijd te besteden aan het technisch leesonderwijs uit een eerdere vraag. Maar ook met de beide getallen bij elkaar opgeteld, komt zij per week aan 220 minuten en niet aan de 360 minuten.

Hoe ziet de instructie eruit op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen? Welke materialen en (onderdelen van de) methode worden ingezet op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?

Leesles

De methode Veilig Leren Lezen is voor alle leerkrachten leidend. De leerkrachten geven aan de vaste lesonderdelen in te zetten die de literatuur ook voorschrijft. Daarnaast geven de leerkrachten aan gebruik te maken van extra activiteiten. Op de vraagschool worden alleen duo-lezen, zelfstandig lezen en dictee om de dag ingezet. De andere leerkrachten geven aan ook een leescircuit in de middag, tutorlezen, mandjeslezen, racelezen, coöperatieve werkvormen, bewegend lezen en een dagelijks dictee in te zetten. Sommige leerkrachten zetten ook hulpouders in om extra te lezen met leerlingen in groepjes buiten de klas.

Didactische principes

De leerkrachten geven aan alle didactische principes die in de literatuur worden beschreven in te zetten. Hierop vormt de vraagschool geen uitzondering. Daarnaast worden extra dingen gedaan, zoals: woorden maken in het klikklakboekje, knutselen en tekenen rondom de letters, schrijven met scheerschuim, concrete voorwerpen zoeken met letters, wisbordje gebruiken en kinderen daarmee actief betrekken, kinderen zelf woorden laten verzinnen met de letter en aandacht voor uitspraak en mondbeweging bij een letter. Met uitzondering van aandacht voor uitspraak en mondbeweging, zijn alle genoemde extra zaken geen zaken die direct betrekking hebben op het technisch lezen. Wel zijn het activiteiten die kunnen bijdragen aan leesvoorwaarden of taalontwikkeling.

De leerkrachten geven aan een leesbalkje of leesring als ondersteuning in te zetten voor de leerlingen. Daarnaast wordt modeling veel ingezet: de leerkracht doet het voor en de leerlingen doen het na. Dit is volgens de literatuur een belangrijk didactisch principe. Een leerkracht geeft specifiek aan het zoemend lezen in te zetten net zo lang tot een kind zonder zoemen kan lezen.

Planning en doelen

Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat het belangrijk is dat de leerkracht goed zicht heeft op de planning en doelen die de leerlingen in groep 3 moeten behalen. Een leerkracht geeft aan de doelen goed te kennen, omdat zij veel ervaring heeft in groep 3. Andere leerkrachten geven aan de methode

te volgen, toetsen te doen en bij te houden. Een leerkracht geeft specifiek aan of doelen worden behaald. Indien niet, wordt het opnieuw ingepland, aangeboden en herhaald. De doelen hangen per kern in de klas, met een datamuur waarin te zien is of de doelen zijn behaald. Een andere leerkracht geeft aan de voortgang van de leerlingen in een mapje bij te houden.

Toetsen

Om risicoleerlingen op tijd te signaleren, kunnen toetsen worden ingezet. Het literatuuronderzoek wijst uit dat er regelmatig getoetst moet worden, zodat de ontwikkeling van leerlingen zo goed mogelijk gevolgd kan worden. Enkele leerkrachten delen de toetsresultaten met ouders.

Daarnaast worden twee keer per jaar de DMT- en AVI-toetsen afgenomen. Een school kiest ervoor om de DMT twee keer per jaar af te nemen en de AVI alleen in het midden van het jaar. Aan het einde worden alleen de zwak scorende lezers nog met AVI getoetst. Een andere school kiest ervoor met vier signaleringsmomenten te werken: herfst, winter, lente en aan het eind van het schooljaar.

Naast toetsen geeft een leerkracht aan veel te observeren hoe een kind leest: spellend, zoemend of vlot. Ook is er regelmatig overleg met IB over de resultaten en wordt er gekeken of er extra middelen ingezet moeten worden om een leerling te helpen.

Risicoleerlingen

Voor risicoleerlingen is meer tijd nodig om dezelfde doelen te bereiken. De leerkrachten geven verschillende mogelijkheden aan in hoe zij daarmee omgaan, namelijk: extra oefenen, inzet Bouw!, elke drie weken terugtoetsen, extra instructie door leerkracht of onderwijsassistent, extra activiteiten, observaties, spelend leren, ouders informeren en thuis extra oefenen. De vraagschool vormt hierop geen uitzondering.

Op welke wijze worden ouders betrokken bij het leesonderwijs op scholen met een gemengde populatie die goede leesresultaten behalen?

Er worden veel manieren ingezet om ouders bij het leesonderwijs in groep 3 te betrekken. De leerkrachten noemen de volgende manieren: themabrief per kern, filmpjes sturen met informatie over leren lezen, letterfeest, ideeën delen om thuis met letters bezig te zijn, thuissoftware en resultaten delen met ouders, leeshuiswerk/veilig en vlot thuis laten oefenen, rapport, hulpouders in de klas. Een leerkracht geeft aan dat thuis extra oefenen vrijblijvend is, behalve voor kinderen die uitvallen.

Conclusie en aanbevelingen

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: Op welke wijze richten scholen met een gemengde leerlingpopulatie van de SCOH, met goede resultaten op de Cito-toets M3, hun leesonderwijs in groep 2 en 3 in?

In het stuk met de praktische deelvragen is beschreven hoe de scholen hun aanpak inrichten. Daaruit voort kwam de volgende ontwerpvraag: Welke aanbeveling kan gedaan worden aan scholen om hun resultaten te verbeteren op basis van de inrichting van het leesonderwijs op scholen met hogere leesresultaten in groep 3?

In deze conclusie wordt een antwoord gegeven op de ontwerpvraag, waarin conclusies en adviezen worden beschreven.

Conclusie

Op alle onderzochte scholen wordt hard gewerkt aan het aanvankelijk en beginnend leesonderwijs. Van de aanbevelingen uit de literatuur is veel terug te zien. Op het gebied van didactische principes, doelen en toetsing zijn geen duidelijke verschillen tussen de scholen te zien. De grootste verschillen tussen scholen worden zichtbaar in tijd en frequentie: de scholen verschillen in de hoeveelheid tijd die besteden aan bepaalde lesonderdelen en ze verschillen in de frequentie waarin ze lesonderdelen aanbieden.

Aanbevelingen groep 2

Op de vraagschool wordt vanuit het leeskastje aandacht besteed aan letterkennis en fonemisch bewustzijn. Daarmee worden letters structureel, ieder thema, aangeboden. Binnen het leeskastje is echter ook ruimte voor boekoriëntatie en verhaalbegrip. Daarmee komt fonemisch bewustzijn of letterkennis niet iedere dag aan de orde. De eerste aanbeveling op basis van dit onderzoek is dan ook om wel iedere dag aandacht te besteden aan letterkennis en fonemisch bewustzijn, hetzij in een grote kringactiviteit, hetzij in de kleine kring (in kleine groepjes). Ook zou nog systematischer gevolgd kunnen worden hoe leerlingen zich op deze gebieden ontwikkelen. Het registratiesysteem Inzichtelijk lijkt hier beter in te voorzien dan het registratiesysteem Kijk! dat nu gebruikt wordt, omdat de eisen die daarin benoemd worden beter aansluiten bij wat uit de literatuur bekend is. De school zou kunnen overwegen over te stappen, of om in aanvulling op Kijk! bijvoorbeeld de observatielijsten uit het *Protocol Preventie van Leesproblemen* te gebruiken.

Op de vraagschool is dit jaar wel begonnen met het preventieprogramma Bouw! in groep 2. De resultaten daarvan zijn nog niet bekend, maar vanuit de literatuur mag verwacht worden dat dit een positief effect zal hebben op het voorkomen van risicolezers.

Aanbevelingen groep 3

Het bleek lastig om er precies achter te komen hoeveel tijd er in de klas besteed wordt aan het technisch lezen. Voorzichtig kan geconcludeerd worden dat de vraagschool aan de lage

kant zit qua tijdsinvestering. Aanbevolen wordt om het rooster te herzien en meer tijd in te roosteren voor de leesles. Daarnaast is het goed te kijken naar klassenmanagement, om te zorgen dat de leesles zo effectief mogelijk is en alle kinderen de gehele tijd aan het lezen zijn. Voor veel praktische voorbeelden om dit te doen, verwijzen we naar het boek van Marita Eskes (2020).

Qua multi-sensoriële aanpak, zoemend lezen, variëteit in activiteiten voor het automatiseren en modeling zijn alle onderzochte scholen behoorlijk vergelijkbaar. De vraagschool is hier geen uitzondering. Ook hebben alle onderzochte scholen de kinderen goed in beeld. Wel is het de vraag of het op de vraagschool lukt de risicolezers 60 minuten extra te laten lezen. Zodra zij instromen in het preventieprogramma Bouw!, zou dat zo moeten zijn, maar de vraag is of dat in praktijk voldoende lukt.

Bij het stimuleren van ouders om buiten schooltijd veel te lezen met hun kinderen, is niet te zeggen dat de vraagschool hier opvalt ten opzichte van de andere scholen. Er is een school die het vergelijkbaar aanpakt, met vooral stimuleren en leuke voorbeelden geven. Op een andere school wordt er wat meer druk achter gezet, bijvoorbeeld door een kopie van 'Veilig en Vlot' mee te geven naar huis. De vraagschool kan overwegen dit ook te gaan doen, maar uit de vragenlijsten komt dus niet naar voren dat alle scholen dit doen.

Toekomst

De vraagschool is blij met het verloop van het onderzoek. In de kleuterbouw is samen met de leerkracht van groep 3 gekeken naar het boek van Eskes (2020) om te bepalen welke tips toepasbaar zouden zijn. De school heeft de afgelopen paar jaar geïnvesteerd in de kwaliteit van het rekenonderwijs en wil komend schooljaar zich juist richten op de taal-kringlessen, dit in samenhang met de overstap naar een nieuwe VvE-methode (van Piramide naar Kleuterplein).

Verder blijkt uit de toetsresultaten na de tweede lockdown dat het lezen in de hele school onder druk is komen te staan. Het plan is om voor het komende schooljaar een leescoördinator aan te stellen, die samen met de leerkrachten een plan op gaat zetten om technisch lezen door de hele school heen steviger neer te zetten. Het stimuleren van lezen thuis zal hier ook zeker bij meegenomen worden.

Literatuurlijst

Blok, H., Oostdam, R., & Boendermaker, C. (2012). Effecten van begeleid hardop lezen van teksten op technisch lezen, begrijpend lezen, woordenschat en leesplezier bij zwakke lezers in de leerjaren vier tot en met zes. *Pedagogische Studiën*, 89(2), 88-103.

Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H. & Verhoeven, L. (2017). *Protocol Preventie van Leesproblemen: groep 1 en 2*. Expertise Centrum Nederlands.

Eskes, M. (2020). *Technisch lezen in een doorlopende lijn: Een praktisch handboek voor de basisschool*. Pica.

Kennisrotonde. (2017). *Welke leerprincipes zijn het beste voor het vloeiend leren lezen en spellen bij kinderen in groep 3?* (KR.239). Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde (2020). *Is het waar dat je het beste pas begint met leren lezen/formeel onderwijs als de leerling "leesrijp" is?* (KR. 897). Den Haag: Kennisrotonde.

Vernooij, K. (2009). *Lezen stopt nooit!: van een stagnerende naar een doorgaande leesontwikkeling voor risicolezers*.

Vernooij, K. & Eskes, M. (2017). *Effectieve leesinterventies nader bekeken – het belang van een goede leesvaardigheid*. *Zorgbreed 56 – Jaargang 14, nr 4*, 2017.

Vernooij, K., Vollenbroek, R., & van der Hoogt, T. (2012). *Opbrengstgericht werken: 'vlot en vloeiend lezen'*. Maklu.

Vragenlijst onderzoek leesonderwijs in groep 2 en 3

Deze vragenlijst gaat over hoe het leesonderwijs in groep 2 op uw school wordt vormgegeven. Het ResearchLab van de SCOH doet hier onderzoek naar, omdat een school aangegeven heeft graag te willen leren van scholen die (gezien de resultaten) het leesonderwijs goed aanpakken. Zou u de vragenlijst willen invullen, zodat wij inzicht krijgen in uw onderwijsaanpak. Als u vragen of opmerkingen heeft, kunt u ons mailen: kkleijn@scoh.nl (<mailto:kkleijn@scoh.nl>) of sdheiden@scoh.nl (<mailto:sdheiden@scoh.nl>).

Alvast bedankt voor uw moeite!

Karen Kleijn (Bavinkschool) en Sterre de Heiden (De Springplank)

* Vereist

1. In welke groep geeft u les? *

- Combinatiegroep 1-2
- Groep 1
- Groep 2

2. Hoeveel tijd wordt er in groep 2 besteed aan het stimuleren van het fonologisch en fonemisch bewustzijn? Fonologisch bewustzijn is op het niveau van woorden in een zin en fonemisch bewustzijn op het niveau van klanken in een woord.

- 15-20 minuten, iedere dag
- 5-10 minuten, iedere dag
- 2 à 3 keer per week, 15 minuten per dag
- 1 keer per week, 15 minuten per dag

Andere

3. Kunt u in steekwoorden beschrijven wat voor activiteiten u doet ter stimulering van het fonologisch en fonemisch bewustzijn? Denk aan rijmen, auditieve analyse en synthese, en dergelijke. *

4. Leert u in groep 2 letters aan? *

- Ja
- Nee

5. Hoeveel letters biedt u aan in groep 2? *

6. Kunt u in steekwoorden beschrijven welke activiteiten ingezet worden om letters aan te leren? *

7. Welk doel stelt u voor letterkennis: hoeveel letters moeten kleuters actief kennen aan het eind van groep 2? *

8. Kunt u kort uitleggen waarom u geen letters aanleert in groep 2? *

9. Start u in groep 2 met een ondersteunend programma als Bouw! wanneer dat nodig is? *

- Ja
- Nee

10. Wat zijn de criteria bij u op school om te starten met Bouw!? *

Leesonderwijs groep 3

Deze vragenlijst gaat over hoe het leesonderwijs in groep 3 op uw school wordt vormgegeven. Het ResearchLab van de SCOH doet hier onderzoek naar, omdat een school aangegeven heeft graag te willen leren van scholen die (gezien de resultaten) het leesonderwijs goed aanpakken. Zou u de vragenlijst willen invullen, zodat wij inzicht krijgen in uw onderwijsaanpak. Als u vragen of opmerkingen heeft, kunt u ons mailen: kkleijn@scoh.nl (<mailto:kkleijn@scoh.nl>) of sdheiden@scoh.nl (<mailto:sdheiden@scoh.nl>).

Alvast bedankt voor uw moeite!
Karen Kleijn (Bavinkschool) en Sterre de Heiden (De Springplank)

* Vereist

1. Met welke leesmethode werkt uw school? *

- Lijn 3
- Veilig Leren Lezen
- Veilig Leren Lezen - Kim-versie

2. Hoeveel minuten technisch lezen (dus niet spelling en taal) staan er wekelijks ingepland op het rooster in groep 3? *

3. Hoe ziet een leesles eruit? Aan welke onderdelen besteedt u aandacht en hoe pakt u dat aan? *

4. Van welke didactische principes maakt u gebruik bij het aanbieden van nieuwe letters of lettercombinaties? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk. *

- Het doel delen met de leerlingen.
- Vertellen wat het doel inhoudt.
- De letter laten zien.
- Letterfilmpje laten zien.
- Voordoen hoe de letter klinkt.
- Voordoen hoe de letter voelt.
- Voordoen hoe de letter eruit ziet.
- Begeleid inoefenen met de leerlingen, waarbij leerlingen actief mee doen
- Aandacht besteden aan woorden of zinnen waarin de nieuwe letter te horen is.
-

Andere

5. Op welke wijze zet u het 'zoemen' in bij het lezen van woorden? *

6. Hoeveel minuten besteed u dagelijks aan het automatiseren van geleerde letters en woorden? *

7. Welke leesactiviteiten zet u naast de leesles in om het lezen extra te bevorderen? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk. *

- duo-lezen
- zelfstandig lezen
- tutorlezen
- leescircuit
- mandjeslezen
- dagelijks dictee
-

Andere

8. Op welke manier houdt u zicht op de planning en de doelen voor het leesonderwijs in groep 3? *

9. Op welke wijze wordt de leesontwikkeling van de leerlingen gevolgd? (hoe vaak wordt er getoets en wat wordt gedaan met de resultaten?) *

10. Op welke wijze worden risicolezers gevolgd en ondersteund? (in tijd, begeleiding en materiaal) *

11. Op welke wijze worden ouders betrokken bij het leesonderwijs in groep 3? *

12. Heeft u specialistische kennis over het technisch leesonderwijs (aanvullende cursussen gevolgd e.d.)? *

Ja

Nee

Andere

